

KRITIKA
PUBLICISTIKA

Povijest ideja

Diskretni šarm antimodernizma

Prijevodom Compagnonove knjige "Antimodernisti" na hrvatskom smo jeziku, najzad, dobili značajnu genealošku studiju o antimodernističkoj imaginaciji i njezinom zamršenom povijesnom razvoju u proteklih dvije stotine godina

Antoine Compagnon: „Antimodernisti. Od Josepha de Maistre do Rolanda Barthesa“, preveo Marko Gregorić, Matica hrvatska, Zagreb, 2020.

Sebastian A. Kukavica | 27.01.2021.

Compagnon kroz svoje istraživanje nastoji razumjeti glavni paradoks antimodernosti – činjenicu da su prvaci literarnog modernizma, „ultramoderni“ poput Baudelairea ili d'Aurevillyja, ujedno predstavljali i utvrdu antimodernističke imaginacije na temelju koje se zamišljalo artificijelne rajeve onkraj moderne

Objavlivanjem Compagnonove knjige *Antimodernisti: Od Josepha de Maistre do Rolanda Barthesa* na hrvatskom smo jeziku, najzad, dobili značajnu genealošku studiju o antimodernističkoj imaginaciji i njezinom zamršenom povijesnom razvoju u proteklih dvije stotine godina. Dosad jedina postojeća studija iz područja analize antimodernističkih ideja na hrvatskom bila je, koliko je meni poznato, knjiga *Antimodernizam* Zorana Kravara, a u kojoj su za početak povijesti „antimodernističke dokse“ uzeti Nietzscheovo *Rođenje tragedije* i Wagnerov *Rheingold*. U *Antimodernistima*, Antoine Compagnon razvija posve drugačiji pristup, razmatrajući razvoj antimodernističke imaginacije u puno širim povijesnim okvirima (od konca 18. stoljeća pa sve do 1980.) i uzimajući pritom Francusku revoluciju kao epohalni prijelom u opreci s kojim se izgradila antimodernistička misao. Također, za razliku od Kravarova pristupa koji stavlja naglasak na pojam antimodernizma, definirajući ga „kao oznaku za određenu skupinu kritičkih pogleda i reakcija na modernu“, Compagnon se odlučuje fokusirati ne na antimodernizam, nego na antimodernističku imaginaciju, tj. imaginaciju onih koji su se osjećali kao „antimoderni“ u zenitu epohe moderne. Štoviše, Compagnon kroz svoje istraživanje nastoji razumjeti glavni paradoks antimodernosti – činjenicu da su prvaci literarnog modernizma, „ultramoderni“ poput Baudelairea ili d'Aurevillyja, ujedno predstavljali i utvrdu antimodernističke imaginacije na temelju koje se zamišljalo artificijelne rajeve onkraj moderne.

Antoine Compagnon je profesor francuske književnosti na Collège de France u Parizu i Columbia University u New Yorku te autor dvadesetak knjiga prevedenih na više jezika. Na

Najnovije iz rubrike

- RAZGOVOR
1 Ispod leda vrvi od života
- O(KO) KNJIŽEVNOSTI
2 Sjaj i bijeda šezdesetih
- KRITIKA, PROZA
3 U ime oca
- KRITIKA, PROZA
4 (S)umorne priče
- IZ RADIONICE
5 Morski Aušvic

Kalendar

Veljača 2021

Ned	Pon	Uto	Sri	Čet	Pet	Sub
		31	1	2	3	4
7	8	9	10	11	12	13
14	15	16	17	18	19	20
21	22	23	24	25	26	27
28	1	2	3	4	5	6

01
Natječaj za dodjelu „Nagrade Iso Velikanović“ za 2020. godinu; rok za prijavu: 26.2.2021.

02
Natječaj za književnu stipendiju za „Gradskog pisara grada Graza“; rok za prijavu: 31.3.2021.

07
Natječaj za dodjelu nagrade „Edo Budiša“; rok za prijavu: 2.3.2021.

07
Natječaj V.B.Z.-a za najbolji neobjavljeni roman; rok za prijavu: 20.2.2021.

07
Tportalov natječaj za najbolji hrvatski roman; rok za prijavu: 20.2.2021.

28
Međunarodni program književnih rezidencija Odissejevo utočište – Ulysses' Shelter; rok za prijavu: 28.2.2021.

hrvatskome su dosada objavljene njegove knjige: *Demon teorije* (prev. Morana Čale, AGM, Zagreb, 2007.), *Jedno ljeto s Montaigneom* (prev. Rade Kalanj, TIM press, Zagreb, 2014.) i *Jedno ljeto s Baudelaireom* (prev. Vanda Kušpilić, TIM press, Zagreb, 2016.). Compagnon je jedan od najboljih stilista među teoretičarima: on piše iznimno zanimljivo, britko i dinamično.

Morfologija antimodernističke imaginacije

Zbog naglaska na „antimodernom“ sentimentu, a ne antimodernizmu kao političko-filozofskom projektu kritike moderne, Compagnonova je knjiga logički podijeljena na dva dijela. U prvom dijelu, nazvanom „Ideje“, ocrтана je morfologija antimodernističke imaginacije te su opisani svi njezini konstitutivni mitovi. S druge strane, puno obimniji drugi dio, nazvan „Ljudi“, upoznaje nas s ukrštenim intelektualnim životopisima desetak manje poznatih, dugotrajno ignoriranih ili pak na listu neočekivano uvrštenih „antimodernista“ poput Lacordairea, Péguya ili Bende.

U prvom (teorijskom) dijelu knjige, Compagnon uviđa da se antimodernističku imaginaciju valja analizirati na šest razina – povijesnoj, filozofskoj, etičkoj, teološkoj, estetskoj i stilskoj razini. Na povijesnoj razini, riječ je o kontrarevolucionarnoj imaginaciji izrasloj iz reakcije na epohalno zbivanje Francuske revolucije, a koju ne treba izjednačavati s onim što Compagnon naziva „reakcionarstvom“, „restauracijom“ ili „antirevolucijom“, jer antimodernist ne gaji ideju o poništenju ili negaciji revolucije, već na temelju epohalnog loma kojeg revolucija simbolizira gradi teoriju moderne, to jest izrađuje genealogiju moderne, pitajući se koje su intelektualne trajektorije kroz povijest Zapada vodile ka modernizmu kao epohalnom trijumfu „nihilizma“ i zamišljajući poredak i epohu izliječene od „bolesti“ moderne. Compagnon pritom oba aspekta antimodernističkog kontrarevolucionarnog mišljenja pronalazi kod Josepha De Maistrea koji u revoluciji vidi ne samo „drugorazredni cilj velikoga plana koji se pred našim očima odvija u svojoj strašnoj veličanstvenosti“, nego i kreativni čin Providnosti kojim će se „uništiti uništenje“ i „kazniti da bi se preporučilo“. Tako shvaćena kontrarevolucija ne predstavlja antirevolucionarnu restauraciju „starog režima“ i vremena prije epohalnog loma, već podrazumijeva izgradnju nečeg posve novog, organski usklađenog s neizbrisivim naslijeđem Revolucije. Na filozofskoj razini, ističe Compagnon, antimodernisti su tragički osviješteni „antiprosvjetitelji“ koji u prosvjetiteljskom projektu vide oličjenje *hubrisa* moderne, a koji svoj vrhunac dostiže u ideji društvenog ugovora prema kojoj moderni čovjek, bez obzira na naslijeđe ili Sudbinu, može izmisliti i preoblikovati društvo u skladu s razumom.

Etička se razina antimodernističke imaginacije očituje, naravno, u njezinom sveobuhvatnom pesimizmu. Kako ističe Compagnon: „...I De Maistre i Chateaubriand smatraju Revoluciju neopozivom prekretnicom i točkom poslije koje nema povratka. Povijest ne može značiti drugo nego dekadenciju“. Ne samo da antimodernist shvaća povijest kao tragički „Pad“ (pri čemu je dekadencija prikazana kao „Usud“), nego čak i u mogućnosti kontrarevolucije, tvrdi Compagnon, naslućuje produbljenje „Pada“, budući da se njome – npr. Prvom restauracijom iz 1814. – „učvršćuju postignuća Revolucije i neopozivo zapečaćuju njezine tekovine“. U ovom aspektu analize antimodernističkih ideja, Compagnon na više mjesta naglašava antimodernističku fascinaciju pa čak i očajno naslađivanje neizbježnim propadanjem u ponor Povijesti, zbog čega se stječe dojam ne samo da je antimodernizam uvod u dekadentsku imaginaciju *fin de sièclea*, nego i da je antimodernizam, zbog svog nevjerovanja u uspjeh kontrarevolucije, apoteoza onog što Nietzsche zove „pasivnim nihilizmom“.

Štoviše, zbog te pojmovne veze, između ostalog, Compagnon će Charlesa Maurrasa, odbiti klasificirati kao antimodernista, jer potonji tobože nije dijelio „duboki pesimizam“ melankoličnih kontrarevolucionara. No taj aspekt predstavlja jedan od mogućih problema knjige, budući da će Compagnon čak i na kraju knjige, pitajući se je li „antimodernistima svojstven aktivizam ili neopredijeljenost“, biti skloniji ideji da su antimodernisti, čak ukoliko i imaju razvijene aktivno-nihilističke političke tendencije, u biti djeca pasivnog nihilizma, ali koji se, u njihovom slučaju, pojavljuje u formi „poletnosti očajanja“. No ne smije se zanemariti ni činjenica da,

h.d.p
Hrvatsko
Društvo
Pisaca

Anketa

Koliko čitate u vrijeme korone?

- Više nego inače
 Manje nego inače
 Podjednako kao i prije

Glasaj

Izdvojeno

- KRITIKA, PROZA
1 U ime oca
- O(KO) KNJIŽEVNOSTI
2 Uvod u Morski Aušvic
- RAZGOVOR
3 Moćni su oni koji znaju ispričati priču
- TEMA
4 Odabrala Katarina Luketić
- TEMA
5 Odabrala Jagna Pogačnik

nazovimo je tako, aktivno-nihilistička struja antimodernizma, a koja ipak počiva na dubokoj vjeri u ostvarivost prevladavanja moderne i iniciranja epohe onkraj moderne, upravo iz svog pesimističkog utemeljenja izvlači svoj aktivni nihilizam, budući da pesimističko izjednačavanje moderne s „dekadencijom“ i potraga za izvorima „dekadencije“ antimodernističku imaginaciju te struje dovodi ne samo do mita o „zlatnom dobu“ kojim je toliko fasciniran pasivni nihilizam, nego i do razvijanja „aktivne“ verzije sustavne kritike moderne kao metapolitičkog projekta političke filozofije (i na njoj utemeljene estetike) koji, pouzdajući se isključivo u snagu ideja, nudi, kao prvo, jasnu viziju političkog poretka u epohi onkraj moderne, te, kao drugo, jasne metapolitičke upute „duhovnoj eliti“ („organskim intelektualcima“) kako potonju ostvariti.

Antoine Compagnon, Izvor: Collège de France

Zločin iz Edena

Na četvrtoj (tj. „teološkoj“) razini analize, Compagnon u jezgri antimodernističke imaginacije detektira De Maistreovu heretičku tezu da je „svaki čovjek, individualno a ne samo kolektivno, kriv za Pad“, a koja proizlazi iz De Maistreova shvaćanja o vječnom obnavljanju Istočnog grijeha kroz svaki pojedinačni život što biva bačen u ovo vrijeme i samim time osuđen na činjenje grijeha, koji su, u suštini, kopije i ponavljanja Istočnog grijeha, ali „drugog stupnja“. Antimodernistički koncept grešnosti, ispravno uviđa Compagnon, možda najbolje utjelovljuje Augustinova misao da se kroz požudu u svakom čovjeku priziva zločin iz Edena. Ukoliko bismo, nasuprot Compagnonu, željeli konceptualizirati antimodernizam kao projekt političke filozofije utemeljen na sustavnoj kritici moderne (i čitave njezine genealogije), ali i na viziji političkog poretka i doba onkraj epohe moderne, ovaj bi aspekt antimodernističke imaginacije bio od presudnog značaja za analizu, jer ukazuje da je jedan od središnjih političkih pojmova antimodernizma arhaični pojam *pleoneksije* – „žudnje za imanjem više“ onkraj onog što je utvrđeno kao pravedno. Antimodernistička misao pleoneksiju vidi kao negativnu, antipolitičku strast koja razara transcendentalne okvire države time što ono što se nazivalo „požudom“ pretvara u „preferenciju“ pa čak i „vrlinu“ i „racionalni interes“ kojim se, u svojoj potrazi za srećom, vodi moderni individuum. Ono što antimodernizam čini projektom političke filozofije je upravo to što u moderni vidi epohu utemeljenu na reafirmaciji pleoneksije, a koju, upravo zbog njezine „antipolitičnosti“ (izražene u prevrednovanju arhaičnih koncepata političke filozofije) i esencijalne „nihilističnosti“, valja prevladati kako bi se najzad uspostavio harmonični poredak onkraj moderne. Shvaćen kao antidemokratski poredak vođen duhovnom aristokracijom, poredak smješten onkraj moderne u antimodernističkoj se imaginaciji zamišlja kao sakralizacija političkog kroz koju se, kao prvo, političko smješta u transcendentalne okvire te se, kao drugo, obnavlja izvorna mistika pojmovlja političke filozofije.

Estetička dimenzija antimodernističke imaginacije – njezina težnja za sakralizacijom politike – logički proizlazi iz prethodne dimenzije. Compagnon stoga tu dimenziju zove „uzvišenošću“, uviđajući da antimodernistička estetika (zbog činjenice što proizlazi iz „arhajskog“ pojmovlja političke filozofije) predstavlja bazu za jasno određenu političku imaginaciju – bez obzira koliko ona bezdano melankolična bila. Romantička težnja za uzvišenošću utoliko predstavlja začetak „estetizacije politike“. Ukoliko bismo, opet, antimodernizam nastojali konceptualizirati kao projekt političke filozofije, uvidjeli bismo da estetika uzvišenoga, kao izraz sustavne kritike moderne i zamišljanja epohe onkraj

moderne, postaje utvrda političkog: esteticist koji se pojavljuje u formi dendija, u antimodernističkoj imaginaciji, postaje preteča duhovnog aristokrata, jer kako je Baudelaire ustvrdio: „dendizam je posljednji bljesak heroizma usred dekadencije“. Što se tiče stilske dimenzije, ističe Compagnon, antimodernisti posežu za retorikom gnjeva: proročkom, apokaliptičnom retorikom razorne snage te fragmentiranim stilom punim unutarnjih proturječja.

Političko-filozofski projekt

Drugi dio knjige predstavlja prijelom s prethodno ocrtanom morfologijom antimodernističke imaginacije, budući da se Compagnon posvećuje analizi intelektualnih biografija mislioca čiji se imaginariji ne poklapaju nužno sa šest dimenzija antimodernističke imaginacije. Prije bi se moglo reći da u drugom dijelu Compagnon predstavlja antimoderni sentiment među određenim figurama francuske književnosti 19. i 20. stoljeća koje su sebe shvaćale u opreci s modernim vremenima. No ključno pitanje koje si kao čitatelji drugog dijela *Antimodernista* postavljamo je: može li se antimoderni sentiment smatrati izrazom antimodernističke imaginacije? To jest: možemo li individualno suprotstavljanje nekom aspektu „modernih vremena“ smatrati izrazom političko-filozofskog projekta kritike i prevladavanja moderne? Definirajući „nesuvremeni“ karakter filologije, Nietzsche je ustvrdio da biti „nesuvremen“ znači djelovati „protiv vremena, time i za dugo vremena, a treba se nadati i u korist dolazećeg vremena“. U tom smislu, antimodernizam nužno mora biti shvaćen kao projekt političke filozofije koji će ponuditi ne samo sustavnu kritiku moderne („protiv vremena“), nego i viziju onkraj moderne („u korist nadolazećeg vremena“).

No ključni problem kod klasifikacije mnogih mislioca kao „antimodernista“ – kako su, naime, opisani u drugom dijelu *Antimodernista* – leži u činjenici što se njihovi antimoderni sentiment ne pretvaraju u jasan projekt temeljen na sustavnoj kritici moderne, a na temelju kojeg antimodernizam možemo tek nazvati tim imenom. Iako opisan kao „antimodernist“, Lacordaire je ipak liberalni katolik koji, upravo zbog pomanjkanja sustavne kritike moderne i zamišljanja doba onkraj moderne, ne vidi u moderni esencijalno iskvarenu, štoviše nihilističku, epohu koju valja prevladati, već, dapače, ustvrđuje da „prijetnja ne dolazi od modernog duha, nego od starinskog duha kojim se moderni duh još iz prkosa oboružava protiv nas“. Slični nedostatak sustavne kritike moderne i zamišljanja epohe onkraj moderne nalazimo i kod Thibaudeta kojeg, na jednom mjestu, Compagnon opisuje kao „liberala u duši“, ali ga neovisno o tome ipak uvrštava među „antimoderniste“ i to zbog njegovog protivljenja suvremenosti. No, ponovno se vraćajući Nietzscheu, u takvoj vrsti protivljenja modernim vremenima ne možemo uočiti antimodernizam, zbog činjenice što mu nedostaje vizija „u korist nadolazećeg vremena“, baš kao i kritika „protiv vremena“. U tom smislu, jedini punokrvni antimodernist, uz Bloya, koji se pojavljuje u drugom dijelu je Péguy koji je vjerovao da „moderna svijet obeščasćuje“, jer je moderna za njega neupitno bila simbol bolesti i „nihilizma“ koju je, prema tome, valjalo prevladati. Štoviše, kod Péguya nalazimo i elemente metapolitičke antimodernističke imaginacije, budući da je vjerovao da moć promjene temeljnih pojmova i mitova leži u „modernoj intelektualnoj partiji“, a koja je, zavladaвши školstvom i poviješću, uspostavila svoju epohalnu kulturnu hegemoniju.

Compagnonova knjiga iznimno je važan doprinos izučavanju još uvijek nedovoljno istraženih antimodernističkih ideja

Bendina kritika suvremenosti

Julien je Benda, u drugom dijelu knjige, također klasificiran kao „antimodernist“. Iako je Benda jedan od onih mislilaca koji se uvijek nalaze na suprotnoj strani intelektualnog *mainstreama*, postavlja se pitanje pretvara li se njegov antimoderni sentiment u antimodernističku imaginaciju, jer „protiv romantizma, intuicije i individue, Benda zastupa klasicizam, razum i univerzalno, tradiciju, red i autoritet“. Štoviše, kao „branitelj Revolucije i Republike“, Benda je bio kritičar čitave antimodernističke tradicije u kojoj je vidio samo silnice koje vode ka „nihilizmu“.

Stoga je pitanje koje si svaki čitatelj postavlja sasvim opravdano: kako Juliena Benda možemo smatrati istinskim antimodernistom na istoj ravni sa Péguyem? Compagnon nam nudi odgovor: „pridjev antimoderan je višesmislen“ i on, prema tome, „ovisi o gledištu“ te, temeljem toga, nije moguće uspoređivati antimoderni sentiment jednog Péguya i Bende. U tom smislu Benda doista može biti „antimoderan“, jer iz pozicije dominantnih ideja koje su vladale u doba *Action française*, njegova specifična kritika „suvremenosti“ može poprimiti pridjev „antimoderna“. No ključni problem koji se ovdje detektira jest relativizacija pojma antimodernizma koja nadire iz Compagnonove nevoljkosti da se pozabavi tim pojmom, jer ukoliko pod antimodernističkom imaginacijom podrazumijevamo bilo koji antimoderni sentiment, neovisno o stupnju, kako Nietzsche ističe, njezine usmjerenosti „protiv vremena“, a time „i [metapolitički] u korist dolazećeg vremena“, naprosto gubimo glavnu odrednicu pojma – njegovu izgrađenost na sustavnoj kritici moderne i zamišljanju epohe onkraj moderne – te na temelju toga pod „antimoderne“ svrstavamo i one koji se, primjerice, suprotstavljaju modernoj „modi“, a bez da razvijaju sustavnu kritiku moderne i razvijaju viziju epohe onkraj moderne.

Compagnonova knjiga iznimno je važan doprinos izučavanju još uvijek nedovoljno istraženih antimodernističkih ideja. Osim što predstavlja uvod u antimodernističku imaginaciju, knjiga nas upoznaje i sa životopisima manje poznatih „antimodernista“ poput Péguya ili Gracqa, ukazujući kako su se konstitutivni antimodernistički mitovi razvijali od De Maistra pa sve do 1980-ih. Unatoč činjenici što se nije fokusirao na poimanje antimodernizma, Compagnon je ipak, da se referiram na Baudelaireovu pjesmu u prozi „Zrcalo“, postavio zrcalo između dvaju epoha, zrcalo kroz koje se gledaju moderna i antimoderna, baš kao što se kroz isto zrcalo, s istim gađenjem, gledaju čovjek slon i Joseph Merrick, najveća pariška nakaza i njezino moderno tijelo.

Sebastian A. Kukavica je politolog i pisac, autor tri knjige proze.

kritika

publicistika

antoine compagnon

antimodernizam

sebastian antonio kukavica

marko gregorić

roland barthes

Po izboru urednika

RAZGOVOR

Ispod leda vrvi od života

Lora Tomaš

KRITIKA, PROZA

(S)umorne priče

Tea Sesar

TEMA

Odanosti ka tražili/e

Katja Grcić